एका स्त्रीचे पत्र

रवींद्रनाथ टागोर

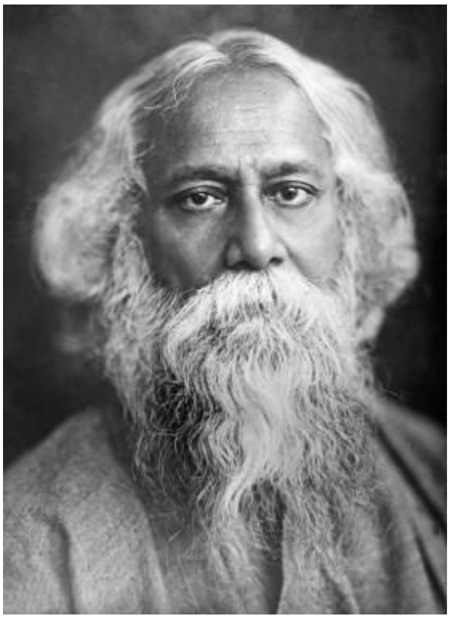

रवींद्रनाथ टागोर

रवींद्रनाथ टागोर हे भारतातील महान कथाकारांपैकी एक होते. काव्य, चित्रकला आणि संगीत या क्षेत्रांतही त्यांचे एक विशेष स्थान आहे. अत्यंत साधी लेखनशैली वापरून, त्यांनी शेतकरी आणि जमीनदार यांसारख्या समाजातील विविध घटकांबद्दल लिहिले. जातीयवाद, भ्रष्टाचार आणि गरिबी यांसारख्या सामाजिक दुष्कृत्ये त्यांच्या साहित्याचा अविभाज्य भाग राहिली. रवींद्रनाथ टागोर यांचा जन्म १८६१ मध्ये पश्चिम बंगालमधील एका श्रीमंत जमीनदार कुटुंबात झाला. त्यांचे निधन १९४१ मध्ये झाले. आपल्या प्रदीर्घ लेखन कारकिर्दीत त्यांनी ९० हून अधिक कथा लिहिल्या. *'स्त्रीचे पत्र'* ही त्या कथांपैकीच एक आहे.

कथा

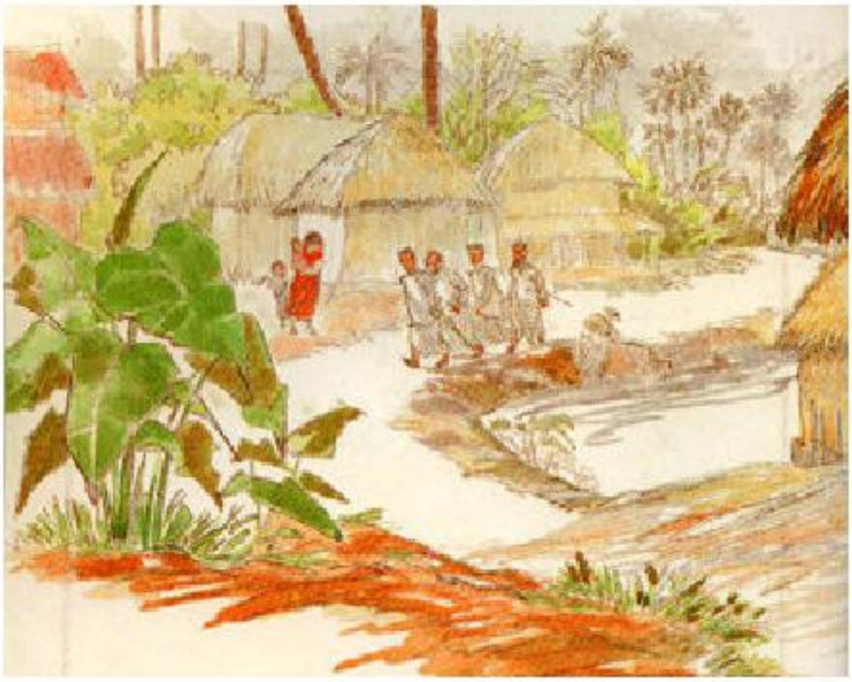

आदरणीय महोदय,

आमच्या लग्नाला पंधरा वर्षे झाली आहेत. तेव्हापासून आम्ही एकत्र आहोत. मला आतापर्यंत पत्र लिहायला वेळच मिळाला नाही. सध्या तुमची मधली सून तीर्थयात्रेसाठी जगन्नाथपुरीला आली आहे.

जेव्हा मी आले, तेव्हा मला जाणवले की जगाशी आणि देवाशी माझे एक वेगळेच नाते आहे. म्हणूनच आज मी हे पत्र लिहिण्याचे धाडस केले आहे. हे पत्र तुमच्या मधल्या सुनेचे आहे, असा गैरसमज करून घेऊ नका.

तुम्ही सर्वजण मला भेटायला आला होता तो दिवस मला आठवतो. मी १२ वर्षांची होते. आमचं घर एका दुर्गम गावात होतं. तुम्हा सर्वांना तिथे पोहोचणं खूप अवघड होतं. माझ्या कुटुंबाने तुमचा चांगला पाहुणचार करण्यासाठी खूप कष्ट घेतले.

निरोपाचे दुःखद सूर घुमले. मी तुमच्या घरी मधली सून म्हणून आले होते. सर्व स्त्रियांनी नववधूला न्याहाळले. सर्वांचे एकमत झाले - नवीन सून सुंदर आहे.

मी सुंदर आहे हे तर तुम्ही पटकन विसरुन गेलात. पण मला बुद्धी आहे हे तुम्ही लोक इच्छा असूनही विसरू शकला नाही. माझी आई म्हणायची की, तेज बुद्धी स्त्रीसाठी एक संकट आहे.

पण मी तरी काय करणार? तुम्ही सतत म्हणत राहिलात, "ही सून खूप हुशार आहे."

लोक माझ्याबद्दल वाईट बोलले, पण मी त्यांना माफ केले.

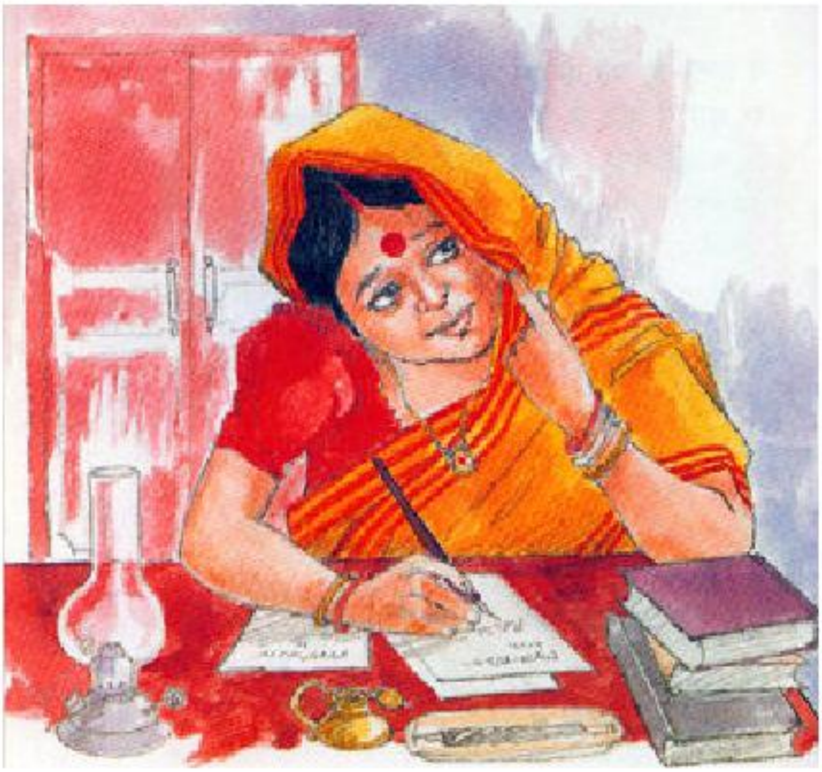

मी गुपचूप कविता लिहायचे. त्या कविता तशा अगदी सामान्यच होत्या, पण निदान त्यात माझा स्वतःचा आवाज तरी होता. त्या तुमच्या रूढी-परंपरांच्या बंधनांपासून मुक्त होत्या.

माझ्या लहान मुलीला माझ्यापासून हिरावून घेण्यासाठी मृत्यू माझ्या अगदी जवळ आला होता. त्याने तिला नेले, पण मला मात्र सोडले. मी मातृत्वाची वेदना सहन केली, पण आई म्हणून ओळखले जाण्याचा आनंद कधीच अनुभवू शकले नाही.

मी या दुःखातूनही सावरले. मी माझ्या रोजच्या कामाला परत लागले, गायी-म्हशींची काळजी घेऊ लागले, त्यांना चारापाणी देऊ लागले. तुमच्या घरातलं वातावरण उदास आणि गुदमरल्यासारखं होतं. त्या गायी-म्हशी मला माझ्याच वाटत होत्या. कदाचित आयुष्य असंच निघून गेलं असतं.

आजचं हे पत्र लिहिलं गेलं नसतं. पण अचानक, माझ्या घरात जीवनाचं एक बीज पेरलं गेलं. या बीजाला मुळं फुटू लागली आणि घरातील ताणतणाव सैल होऊ लागले. माझ्या जावेची बहीण, बिंदू, तिच्या आईच्या निधनानंतर आपल्या घरी राहायला आली.

तुम्ही सर्वजण चिंतेत आहात हे मी पाहिले. वहिनीची बहीण ना सुंदर होती, ना श्रीमंत. वहिनी या समस्येत अडकली होती. एकीकडे तिच्या बहिणीचे प्रेम होते, तर दुसरीकडे तिच्या सासरच्या लोकांचा रोष होता.

एका अनाथ मुलीसोबत होणारी अशी असभ्य वागणूक मला सहन होत नव्हती. मी बिंदूला माझ्याकडे जागा दिली. वहिनीने सुटकेचा निःश्वास टाकला. चुकीचे ओझे माझ्यावर पडले.

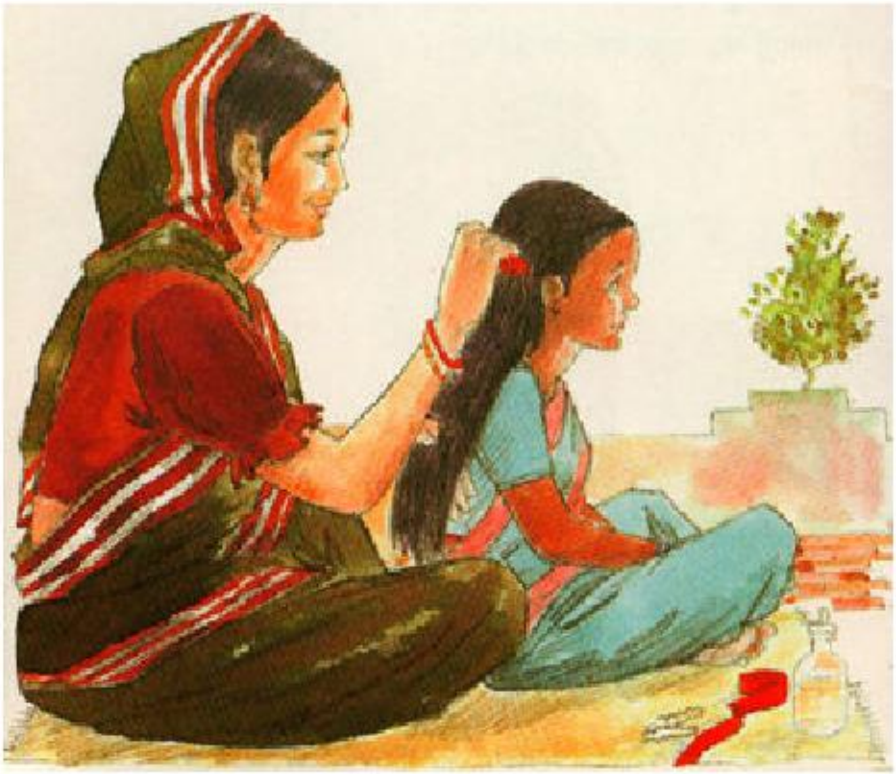

सुरुवातीला बिंदू माझे प्रेम स्वीकारायला कचरत होती. पण हळूहळू, ती माझ्यावर जीवापाड प्रेम करू लागली. बिंदूने तिच्या प्रेमाचा अथांग सागर माझ्यावर ओतला. कोणी मला इतकं प्रेम आणि आदर देऊ शकेल, याची मी कधी कल्पनाही केली नव्हती.

बिंदूला माझ्याकडून मिळणारे प्रेम आणि आपुलकी तुम्हाला सहन होत नव्हते. मला तो दिवस आठवतो जेव्हा घरातले बाजूबंद गायब झाले होते. तुम्ही क्षणाचाही विचार न करता बिंदूवर चोरीचा आरोप केलास.

जेव्हा बिंदूच्या अंगावर एक लहान लाल पुरळ दिसला, तेव्हा तुम्ही सगळ्यांनी त्याला लगेच देवी म्हटले. कोणत्याही आरोपाचा पुरावा नव्हता. केवळ बिंदूचे अस्तित्वच पुराव्यासाठी पुरेसे होते.

जसजशी बिंदू मोठी होत गेली आणि फुलत गेली, तसतसा तुमचा राग वाढत गेला. तिला घरातून हाकलून देण्याचे सर्व प्रयत्न अयशस्वी झाल्यावर, तुम्ही तिचे लग्न ठरवले.

त्या माणसांनी सांगितले की लग्न मुलाच्या घरीच होईल. ती त्यांची प्रथा होती.

हे ऐकून माझं काळज धडधडलं. लग्नाच्या दिवसापर्यंत बिंदू आपल्या बहिणीच्या पाया पडत रडत म्हणाली, "ताई, मला असं बाहेर काढू नका. मी तुमच्या गोठ्यातच राहीन. तुम्ही जे सांगाल ते मी करीन..."

ती असहाय्य मुलगी मला हुंदके देत म्हणाली, "ताई, मला खरंच खूप एकटं वाटतंय?"

मी म्हणाले, "नाही बिंदू. तुझी परिस्थिती काहीही असो, मी नेहमी तुझ्यासोबत असेन." वहिनीच्या डोळ्यात पाणी आले होते. ते आवरत त्या बिंदूला म्हणाल्या, “एक गोष्ट नेहमी लक्षात ठेव - नवरा हा बायकोचा देव असतो.”

बिंदूच्या लग्नाला तीन दिवस झाले होते. सकाळी मी गायी-म्हशींना बघायला गोठ्यात गेलो, तेव्हा बिंदू एका कोपऱ्यात पडलेली दिसली. मला पाहताच ती रडू लागली.

बिंदूने दावा केला की तिचा नवरा वेडा आहे. ती कशीबशी तिच्या निर्दयी सासू आणि वेड्या नवऱ्याच्या तावडीतून सुटली.

माझं संपूर्ण शरीर राग आणि द्वेषाने पेटून उठलं होतं. मी तोंडातून उद्गारले, "या फसवणुकीला लग्न म्हणतात का? तू माझ्यासोबतच राहणार आहेस. बघूया तुला कोण घेऊन जातं."

तुम्ही सगळे माझ्यावर खूप रागावलात. तुम्ही सगळे म्हणू लागलात, "बिंदू खोटं बोलत आहे." थोड्याच वेळात, बिंदूला परत न्यायला तिचे सासरचे लोक आले.

माझा अपमान टाळण्यासाठी बिंदू स्वतः पुढे उभी राहिली. ते बिंदूला घेऊन गेले.
माझं हृदय वेदनेने आक्रोश करत होतं.

मी बिंदूला थांबवू शकले नाही. माझ्या लक्षात आले की बिंदू जरी मेली तरी, ती आमच्या आश्रयस्थानात पुन्हा कधीही परत येणार नाही.

मग मला कळले की माझी मोठी आत्या जगन्नाथपुरीच्या तीर्थयात्रेला जात आहे. मी म्हणाले, "मी तिच्यासोबत येईन." हे ऐकून तुम्हा सर्वांना खूप आनंद झाला.

मी माझा भाऊ शरदला फोन केला. मी त्याला म्हणाले,"दादा, मी पुढच्या बुधवारी पुरीला जाणार आहे. कसंही करून बिंदूलाही त्याच ट्रेनमध्ये बसव."

त्या संध्याकाळी शरद परत आला. त्याचा फिकट चेहरा पाहून माझ्या अंगावर काटा आला. मी विचारलं, "तू तिला समजावू शकला नाहीस का?"

"गरज नव्हती. काल बिंदूने स्वतःला पेटवून घेऊन आत्महत्या केली," शरदने उत्तर दिले. मला धक्का बसला.

मी जगन्नाथपुरीला तीर्थयात्रेसाठी आले आहे. बिंदूला इथपर्यंत येण्याची गरज नव्हती. पण मला येणे आवश्यक होते.

ज्याला लोक दुःख आणि यातना म्हणतात, ते माझ्या आयुष्यात नव्हते. तुमच्या घरी अन्नाची कधीच कमतरता नव्हती. तुमच्या मोठ्या भावाचा स्वभाव कसाही असो, तुमच्यात कोणताही दोष नव्हता. माझी कोणतीही तक्रार नाही.

पण मी तुमच्या घरी परत येणार नाही. मी बिंदूला पाहिलं. आता मला कळलंय की एका स्त्रीचं घरच्या दुःखात गुरफटून जाणं म्हणजे काय असतं. मला आता तुमच्या कुटुंबाची गरज नाही. मी तुमचा उंबरठा ओलांडला आहे. आता मी अथांग निळ्या महासागरासमोर उभी आहे.

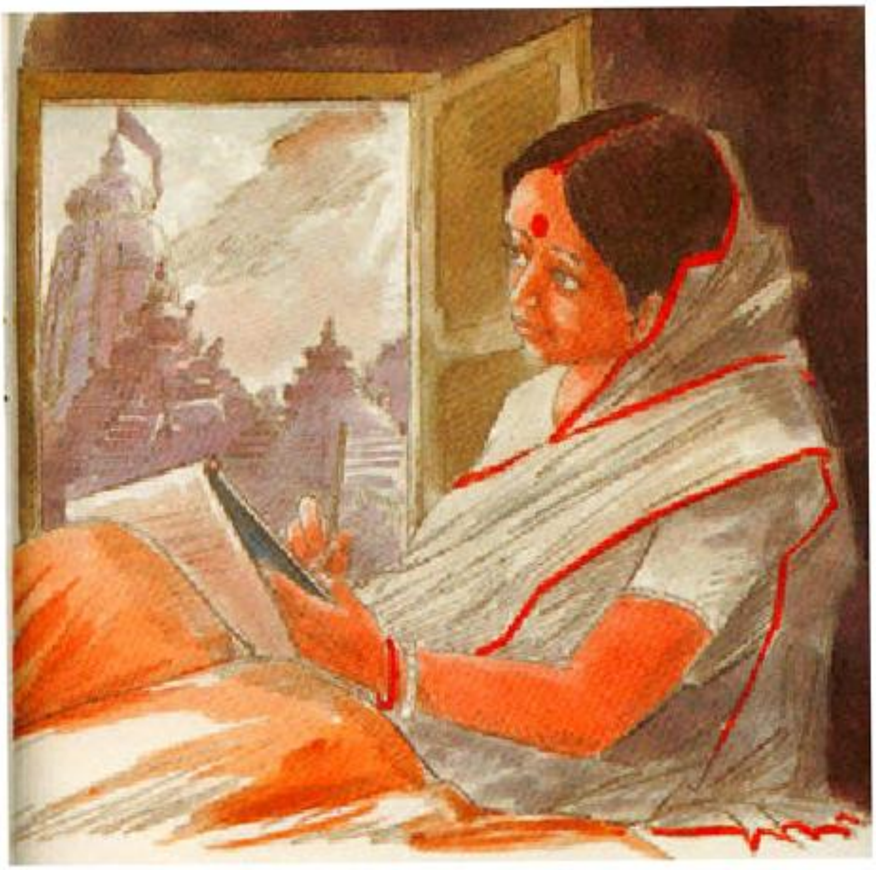

तुम्ही लोकांनी मला चालीरीतींच्या पडद्याआड कैद केले होते. कुठूनतरी बिंदूने या पडद्याआड डोकावून मला पाहिले. आणि बिंदूच्या मृत्यूने तो पडदा फाडून टाकला, आणि मला मुक्त केले. मधली सून आता कायमची निघून गेली आहे.

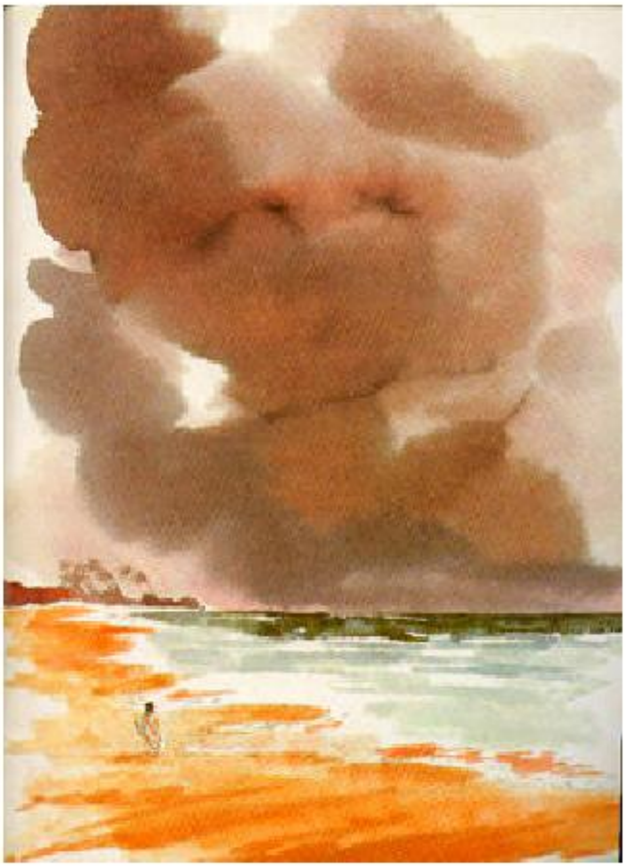

तुम्हाला वाटतं का की मी बिंदूसारखी मरेन? घाबरू नका. मी तुमच्यावर तो जुना विनोद करणार नाही.

मीराबाई माझ्यासारखीच एक स्त्री होती. तिच्या बेड्याही काही कमी नव्हत्या. त्यातून मुक्त होण्यासाठी तिला आत्महत्या करण्याची गरज नव्हती. माझा स्वतःवर विश्वास आहे. मी जगू शकते. मी जगेन.

तुमच्या निवाऱ्यातून मुक्त

मृणाल